

Ο Τζορτζ Ουίλιαμσον ρίχνει φως στην εμπλοκή του Προτεσταντισμού με τον... Όμηρο

Πώς οι Γερμανοί έγιναν Έλληνες

ΠΑΕΙ ΠΟΛΥΣ ΚΑΙΡΟΣ ΠΟΥ ΠΑΨΑΜΕ ΝΑ ΠΙΣΤΕΥΟΥΜΕ ΣΤΗΝ ΠΑΝΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΜΥΘΟΥ. ΤΩΡΑ ΞΕΡΟΥΜΕ ΠΩΣ ΟΙ ΜΥΘΟΙ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΒΡΙΣΚΟΝΤΑΙ ΣΕ ΔΙΑΡΚΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ, ΑΛΛΑ ΑΥΤΟ ΔΕΝ ΟΦΕΙΛΕΤΑΙ ΣΕ ΚΑΠΟΙΟ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΑΦΘΑΡΤΟ ΜΗΝΥΜΑ ΠΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΙΟΥΝ. ΑΝΤΙΘΕΤΑ, ΠΑΡΑΜΕΝΟΥΝ ΕΠΙΚΑΙΡΟΙ ΕΠΕΙΔΗ ΠΡΟΣΦΕΡΟΝΤΑΙ ΣΕ ΚΑΘΕ ΕΙΔΟΥΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑ, ΕΠΙΝΟΗΣΗ ΚΑΙ ΟΙΚΕΙΟΠΟΙΗΣΗ. ΚΡΙΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΣΚΗΝΟΘΕΤΕΣ, ΖΩΓΡΑΦΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΤΕΣ ΚΑΝΟΥΝ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ ΗΡΩΕΣ ΚΑΙ ΘΕΟΥΣ ΝΑ ΜΕΤΑΦΕΡΟΥΝ ΤΗ ΔΙΚΗ ΤΟΥΣ ΑΠΟΨΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ. ΑΥΤΟ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΠΑΡΑΠΟΙΗΣΗ, ΕΙΝΑΙ ΑΝΑΝΕΩΣΗ

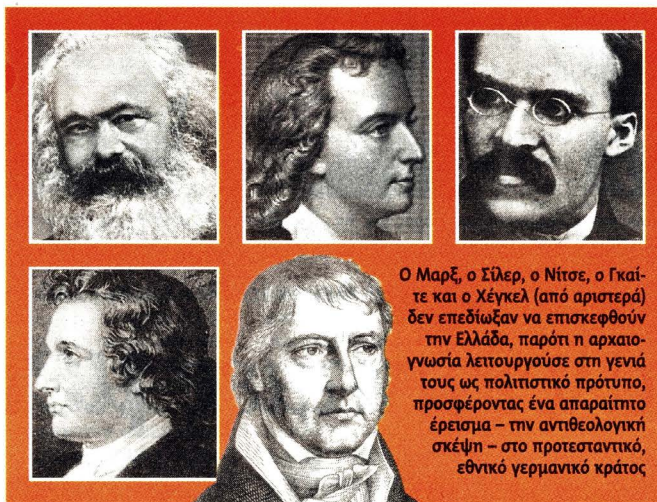

Γράφει ο Βασίλης Λαμπρόπουλος

Τα τελευταία χρόνια έχει γίνει μεγάλη έρευνα για το πώς διάφοροι κλάδοι, θεσμοί και ιδεολογίες προσεγγίζουν την αρχαία Ελλάδα και ποια εκδοχή της προωθούν. Έτσι, έχουμε μελέτες για την κατασκευή ελληνισμών από την αρχαιολογία (Suzanne Marchand), τη φιλολογία (Martin Bernal), τη φιλοσοφία (James Porter), την πολιτική θεωρία (Peter Murphy), την εκπαίδευση (Yorrie Prins), την κριτική (Joan Dejean), την αρχαιολογία (Mary Beard), την κοινωνιολογία (George McCarthy), τον κινηματογράφο (Martin Winkler), τους Ολυμπιακούς Αγώνες (Louis Ruprecht), τον συντηρητισμό (Page duBois), τον προοδευτισμό (Pierre Vidal-Naquet) κτλ. Η κλασική παράδοση δεν είναι πλέον μνημείο που το προσκυνούμε, αλλά πολιτιστικός μηχανισμός που τον αναλύουμε.

Ένα καινούργιο βιβλίο έρχεται να φωτίσει μία από τις λιγότερο ορατές αλλά και πιο σημαντικές περιοχές της νεώτερης ενασχόλησης με τον μύθο – τις εμπλοκές του Προτεσταντισμού με την αρχαία Ελλάδα. Πρόκειται για τη φετινή μελέτη «Η Λαχτάρα για τον Μύθο στη Γερμανία: Θρησκεία και Αισθητική Κουλτούρα από τον Ρομαντισμό στον Νίτσε» του Τζορτζ Ουίλιαμσον, η οποία μας υπενθυμίζει πως πουθενά οι διανοούμενοι δεν ταύτισαν το εθνικό με το μυθικό όσο στη Γερμανία. Τα ερωτήματα είναι συναρπαστικά: Πώς εξηγείται η γερμανική προτίμηση για το μυθικό και όχι, ας πούμε, το κοινωνικό ή το ιστορικό στοιχείο; Γιατί το πρόταγμα μιας «νέας μυθολογίας» παρέμεινε θεμελιώδες για τη γερμανική σκέψη σχεδόν επί δύο αιώνες; Και πώς κατοχυρώθηκε, θεωρητικά και πρακτικά, η ταύτιση γερμανικού και ελληνικού;

Ο Τζορτζ Ουίλιαμσον αναφέρεται σε πολλούς διαπρεπείς συγγραφείς, καλλιτέχνες και στοχαστές από τον Βίνκελμαν και τον Χέρντερ έως τον Βάγκνερ και τον Μίλερ, καλύπτοντας την πολιτιστική και πνευματική σκηνή με επαρκέστατο τρόπο. Δείχνει πως μία θεμελιώδης ιδεολογική προϋπόθεση για το νεότερο ενδιαφέρον περί ελληνικού μύθου είναι η αποδόμηση της βιβλικής αφήγησης από τον Δια-

Ο Μαρξ, ο Σίλερ, ο Νίτσε, ο Γκαίτε και ο Χέγκελ (από αριστερά) δεν επεδίωξαν να επισκεφθούν την Ελλάδα, παρά η αρχαιολογία λειτουργούσε στη γενιά τους ως πολιτιστικό πρότυπο, προσφέροντας ένα απαραίτητο έρεισμα – την αντιθεολογική σκέψη – στο προτεσταντικό, εθνικό γερμανικό κράτος

φωτισμό. Ελληνοφιλία και αρχαιολογία προκύπτουν όταν το θρησκευτικό κενό που άφησε ο Λουθηρανισμός το γεμίζει επιτυχώς η αστική κουλτούρα. Η αποθέωση του μύθου δεν συνιστά αναγνώριση της οικουμενικής αξίας του Ελληνισμού, αλλά της τοπικής χρησιμότητάς του. Αποτελεί ένα εγχείρημα του ύστερου Προτεσταντισμού που, μετά την απομυθοποίησή της Βίβλου, βρήκε στη συναυλία ένα έγκυρο υποκατάστατο της λειτουργίας.

Οι πνευματικές ελίτ

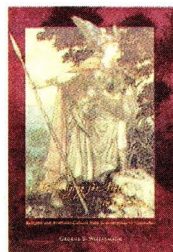
Το συστηματικό ενδιαφέρον για τη μυθολογία προέκυψε όταν κάποιες πνευματικές ελίτ πίστεψαν πως βίωναν τον διαμελισμό της παραδοσιακής κοινότητας και την αποσπασματικότητα της σύγχρονης εμπειρίας. Από τη νοσταλγία αυτών των Προτεσταντικών ελιτών για μία αυθεντική πίστη προέκυψε το όραμα μιας ανανεωμένης μυθολογίας με τον ισχυρό παιδευτικό του χαρακτήρα. Σε τι θα έπρεπε να πιστέψει ο Γερμανός αστός, που είχε πια βρει την οικονομική και ηθική ανεξαρτησία του, ώστε να μην παρασυρθεί από το γαλλικό παράδειγμα και διεκδικήσει και την πολιτική αυτονομία του; Κριτικοί, δημιουργοί, διανοούμενοι και πανεπιστημιακοί του πρόσφεραν μία καινούργια, εγκόσμια θρησκεία – τον μύθο και τις καλ-

λιτεχνικές ενσωκρύνσεις του. Η γερμανική κουλτούρα είναι η θρησκεία του φιλελεύθερου αστού που φοβάται την επανάσταση.

Στο τελευταίο τέταρτο του δέκατου όγδοου αιώνα, ο Όμηρος καλείται να... σώσει την Παλαιά Διαθήκη – όχι σε ηθικο-θεολογική αλλά σε αισθητικό-εθνική βάση. Θρησκειολόγοι, φιλόλογοι, γλωσσολόγοι και λογράφοι ενώνουν τις δυνάμεις τους για να συνδέσουν τη θρησκεία με το έθνος. Το μυθικό πάθος του Γερμανού διανοούμενου εκφράζει την προσπάθειά του χρεοκοπημένου θρησκευτικού αισθήματος και κτηνύγματος να μεταρρωθεί σε αισθητικό γεγονός. Αυτός ο διανοούμενος δεν ενδιαφέρεται απλώς για μύθους (όπως ο σύγχρονός του Γάλλος, Άγγλος ή Αμερικανός), αλλά επιζητεί μία ολόκληρη μυθολογία, μία ασκητική αισθητική που συμβαδίζει με την ανθρωπιστική παιδεία. Γι' αυτόν, ο καλλιτεχνικός μύθος είναι η ιερότητα μιας εποχής κοσμικής, η θρησκεία ενός κόσμου μεταχριστιανικού, η πίστη μιας σκέψης αντιθεολογικής. Ο μύθος σώζει τη λογική του Προτεσταντισμού κατά την περίοδο που αναφαίνεται το εθνικό κράτος, με το να επενδύσει την ιερότητα σε πολιτιστικούς θεσμούς – το μουσείο, το σεμινάριο, το σπουδαστήριο, το αρχείο, το ωδείο, το θέατρο.

Μπετόβεν, Νίτσε και προγράμματα

Το μυθικό όραμα έχει τρομερή απήχηση διότι υπόσχεται σύνθεση αντιθέτων – θρησκείας και τέχνης, ελευθερίας και αναγκαιότητας, παγανιστικού παρελθόντος και μεσαιωνικού μέλλοντος, συνειδήσης και υποσυνείδητου, λαού και κράτους κτλ. Έτσι το θρησκευτικό, το εθνικό και το αισθητικό αλληλούποστηρίζονται και αλληλοεπιβεβαιώνονται σε ένα καινούργιο ιδεολογικό μόρφωμα, τον μύθο. Και καθώς ερμηνεύουν την ελληνική αρχαιότητα και της αποδίδουν μυθική ταυτότητα, διεκδικούν με επιτυχία και τον ρόλο του μόνου κληρονόμου της. Η αναζήτηση της μυθολογίας επέτρεψε σε δύο χώρους να παίξουν πρωταγωνιστικό ρόλο στη ζωή του νέου έθνους, που προσπαθούσε να δημιουργήσει την ταυτότά του. Ο ένας χώρος ήταν οι τέχνες, οι οποίες μόλις αυτονομούνταν από την εκκλησία και το παλάτι. Ο Μπετόβεν δεν χρειάστηκε να εργαστεί σε πριγκιπική αυλή ούτε ο Χαϊντενερλιν σε εκκλησία, αφού μπορούσαν με την τέχνη τους και μόνο να αναδειχθούν σε ευγενείς και ιεροφάντες. Ο άλλος χώρος είναι οι ανθρωπιστικές σπουδές, που και αυτές ανέδειξαν το δικό τους ιερατείο. Ο Νίτσε δεν είχε λόγο να ακολουθήσει τη σταδιοδρομία του πατέρα του, αφού μπορούσε να κηρύξει από τον εναλλακτικό άμβωνα της πανεπιστημιακής έδρας. Τέχνες και ιστορικο-φιλολογικές επιστήμες ανέλαβαν, προγραμματικά και συστηματικά, να συνδέσουν τη Γερμανία με τον αρχέγονο μύθο και να την καθοδηγήσουν να φτιάξει έναν καινούργιο. Ας μη λησμονούμε, τονίζει η καινούργια μελέτη, πως αυτό το εθνικό πρόγραμμα διακρίνεται για τον βαθύτατο θρησκευτικό χαρακτήρα του.

George S. Williamson
THE LONGING FOR MYTH IN GERMANY
RELIGION AND AESTHETIC CULTURE FROM ROMANTICISM TO NIETZSCHE

EKA. UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS, 2004
ΣΕΛ. 376. ΤΙΜΗ: 20 €

Η Ελλάδα έγινε μυθική και... ανυπόστατη

Τελειώνοντας το βιβλίο του Ουίλιαμσον, συζητάει κανείς γιατί κατά παράδοση οι Γερμανοί ελληνολάτρες αρνήθηκαν να επισκεφθούν την Ελλάδα: ο Λέσκιγκ, ο Σίλερ, ο Γκαίτε, ο Χέγκελ, ο Σλέγκελ, ο Σλαϊερίμαχερ, ο Μαρξ, ο Νίτσε και τόσο άλλοι γνώριζαν πως την πεμπουσία του Ελληνι-

σμού μόνον ο γερμανικός πολιτισμός μπορούσε να τους την προσφέρει, αφού η δική του αρχαιολογία εκπρόσωπευε ως πρότυπο γνώσης και καλλιέργειας. Το βιβλίο έχει όμως και μία έμμεση χρησιμότητα: μας θυμίζει ότι κατά τον δέκατο όγδοο αιώνα αναπτύσσονται πολλές διαφορετικές ανθρωπιστι-

κές παραδόσεις στη Γαλλία, τη Βρετανία, την Ολλανδία, την Ιταλία, τις Ηνωμένες Πολιτείες και αλλού. Στη γερμανική περίπτωση, υπερίσχυσε η φιλολογία ως επιστημονική και πολιτιστική πρότυπο διότι εξυπηρετούσε εθνικούς σκοπούς με ένα συγκεκριμένο συμφιλωτικό τρόπο. Σε αυτό το πλαίσιο,

η ελληνική μυθολογία υπηρέτησε τις ανάγκες της θρησκείας, της πατριδας και της κυβέρνησης. Η ίδια η Ελλάδα έγινε μυθική, και συνακόλουθα ανυπόστατη. Ίσως, όμως, άλλες ανθρωπιστικές παραδόσεις θα μπορούσαν να μας προσφέρουν άλλες... Ελλάδες, άλλους μύθους και άλλα ιδανικά.